

PB- PP

BELGIE(N) - BELGIQUE

Verantwoordelijke uitgever:
Daniel Peterfreund,
Britselei 43 – 2000 Antwerpen

NIEUWSBRIEF SYNAGOGHE HEIDE-KALMTHOUT

Spijtig genoeg is er op het ogenblik heel weinig nieuws te melden. Het is nu nog volop afwachten hoe het lopende handhavingstraject verder verloopt.

Wat zeker een hart onder de riem was, is dat Karl Manheim, achterkleinzoon van Yankel Liebmann interesse blijft tonen in het dossier. Hij organiseerde een videogesprek met alle nauw betrokkenen. Zowel de huidige stand van zaken als de voorbij gedane inspanningen werden besproken. Er werd besloten dat Karl Manheim contact zou opnemen met Koen Maenhout om te kijken wat er verder gedaan kan worden om een wettelijke entiteit op te richten met de machtiging om verder te werken aan de restauratie.

We worden verderop de hoogte gehouden en hopen u in onze volgende nieuwsbrief meer nieuws te kunnen brengen.

Rekeningnummer 745-0172116-10 – IBAN-nummer BE41 7450 1721 1610. BIC code KREDBEBB van HERITA VZW

Oude Beurs 27 – 2000 Antwerpen.

Vermelden: Gift synagoge Heide-Kalmthout.

Voor elke storting van 40 Euro op deze [bovenvermelde rekening](#) ontvangt u een fiscaal attest.

VZW “Synagoge Heide”

Kerkeneind 13 - 2920 KALMTHOUT - 03/620 22 10

Secretariaat 0477/73.24.99

E-mail : info@synagogeheide.be

Website <https://synagogeheide.be/>

Rekeningnummer: 850-8688981-10 - IBAN-nummer BE41 8508 6889 8110 - BIC-nr.: NICABEBB

HET ANTI-JOODSCH BLOK

Ruud MARTENS bezorgde ons volgend artikel, dat een niet zo fraaie periode uit de geschiedenis verhaalt :

Als vanaf begin vorige eeuw de eerste Joden naar Heide komen, kijkt men in Kalmthout vanuit de mentaliteit van landbouwers enigszins laatdunkend neer op 'de mensen van de stad'. In de jaren dertig wonen in Heide honderden Joden, en in de weekends verblijven er nog meer. Antoine De Preter, priester-leraar in Antwerpen, pleit in een brief in 1928 voor de oprichting van een parochie in Heide om te verhinderen dat Heide "volledig 'heidens' wordt". Als tegengewicht voor de synagoge die men gaat bouwen, moet er een "mooie katholieke kerk" komen.

In *Hier Dinaso!* van 15 september 1934 verschijnt een groot artikel over *De Israëlitische Kolonie te Heide-Kalmthout*. Het blad is een uitgave van het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen (Verdinaso), een autoritaire met het fascisme verwante politieke beweging opgericht door Joris Van Severen. *Hier Dinaso!* klaagt: "Van jaar na jaar groeit het aantal der kromneuzen afschrikbarend aan ! Geen wonder ook ! In een eens prachtige dreef, loopende door dennebosschen en langs villatuinen, thans afstootend van joodsche vuiligheid, staat er... geen kerk van christelijken Godsdienst... maar een SYNAGOOG !" Zoals vaak in huidige publicaties is dat maar een halve waarheid. In 1934 staat er inderdaad een synagoge, maar even verderop staat er een voorlopige kerk terwijl men bouwt aan een definitieve kerk die een jaar later in gebruik wordt genomen.

Het anti-Joods sentiment groeit aan. In januari 1937 wordt in het Gildenhuis (nu: Zonnedaauw) vier zondagen na elkaar een revue opgevoerd door de Kristene Werkliedenbond. Eén van de liedjes die er gezongen wordt, gaat over de "Jodenkwestie". Op de tonen van een populaire melodie zingt men in het eerste couplet: "Wie heeft ons dorp nu weer verpest ? / 't Zijn de Joden / Wie bouwde hier hun vuile nest ? / 't Zijn de Joden ! / Wie onderkruipt den Middenstand ? / 't Zijn de Joden ! / Wie zijn een plaag voor heel het land ? / 't Zijn de Joden !" Er zijn zo nog twee coupletten. Het refrein luidt: "De Joden stampet ze hier buiten ! / De Joden stampet ze hier buiten ! / Gooit ze hier buiten ! / Gooit ze buiten ! / Die smouzen." "Smouzen" is een scheldwoord voor Joden en betekent zoveel als sjacheraar en bedrieger.

In hetzelfde jaar verspreidt een 'Voorlopig Comiteit' een pamflet dat meldt: "Eenige villabewoners en neringdoeners hebben besloten den OORLOG te verklaren aan de Joden. Wij verleenen GEEN WAPENSTILSTAND, doch strijden tot de EINDOVERWINNING OP DEN VIJAND." Volgens *Volksverwering*, blad van de gelijknamige met het nationaalsocialisme sympathiserende en virulent anti-Joodse Antwerpse organisatie, zou het pamflet op 2.000 exemplaren verspreid zijn. Wie deel uitmaakt van het 'Voorlopig Comiteit' wordt niet onthuld.

Er worden briefjes "Hier zijn geen Joden gewenscht" aangeplakt, maar volgens het blad *De Nieuwe Orde* gebeurt dat niet onder slag of stoot: "Die briefjes worden bij nacht, of ongezien, afgerukt maar dadelijk ook weer door de eigenaars herplaatst." In *De Nieuwe Orde* verschijnen meerdere negatieve berichten over de Joden in Heide. Auteur is handelaar-gemeenteraadslid Fernand Pairon die in 1952 burgemeester wordt van Kalmthout en vanaf 1954 ook senator is voor de CVP.

Volksverwering meldt op 31 juli 1937 de oprichting van het A.J.B., het Anti-Joodsch Blok dat onder de naam *Onze Heide* in café-hotel De Zwaan een "verhuring- en

propaganda bureel” opent. Inwoners die een villa of een deel van hun huis willen verhuren, kunnen dit melden. *Onze Heide* zal het verhuren op zich nemen zonder kosten voor de huurder en de verhuurder, op voorwaarde dat niet verhuurd wordt aan Joden. *Onze Heide* zal de nodige aankondigingen in kranten plaatsen “*opdat GEWENSCHTE BEZOEKERS opnieuw den weg naar onze gemeente zouden inslaan*”. Uitbaters van pensionhuizen en hotels kunnen aan dezelfde voorwaarde beroep doen op *Onze Heide*. Café-hotel De Zwaan stond op de hoek van de Heidestatiestraat en de Leopoldstraat, waar nu immobiliënkantoor Heylen is gevestigd. Van 1924 tot 1930 werd het uitgebaat door de Joodse bakker Jankel Stern.

Volksverwering roept op: “*Het is nu grootendeels aan de inwoners van Antwerpen om het A.J.B. te helpen in den strijd tegen de Joden. Keert terug naar Heide, het geliefkoosd kuuroord der Sinjoren. Gij die vroeger de gezonde heide lucht zocht voor 't heil en de gezondheid uwer kinderen, keert terug!!*”

Het Verbond voor Economisch Verweer Antwerpen (VEVA), een Joodse organisatie die een wereldwijde economische boycot van nazi-Duitsland door de Joodse gemeenschap wil, verneemt dat enkele Joden schrik hebben gekregen en van plan zijn om Heide te verlaten. Ze sporen anderen aan hetzelfde te doen. Belangrijke Joden uit Heide worden bijeengeroepen in het VEVA-kantoor in Antwerpen. Er wordt de Kalmthoutse Joden op het hart gedrukt Heide niet te verlaten, want dan zouden de antisemieten slagen in hun opzet en hun acties elders herhalen. VEVA en anderen organiseren in Heide acties tegen het antisemitisme waarvoor ze steun krijgen van “*gewone volksmensen, waaronder een schoenmaker en een glazenmaker*”. Het gevolg is dat geen enkele Joodse familie Heide verlaat.

Het lokaal van het Anti-Joodsch Blok in café-hotel De Zwaan wordt iets meer dan twee maanden na de opening door de initiatiefnemers gesloten. Heide was een experiment. Bij succes zouden soortgelijke antisemitische acties volgen in Knokke en Spa waar veel Joodse families hun zomervakantie doorbrengen. Het experiment mislukt en in genoemde gemeenten noch elders is men herbegonnen.

Vele Joodse families verlaten vanaf 1938 wél Heide omwille van de toenemende oorlogsdreiging vanuit Duitsland.

Ruud Martens

Bronnen: Lieven Saerens en Frans L. van den Brande, *Tussen Antwerpen en Heide. Joods cultuurleven in een bewogen tijd 1880-1994*; Lieven Gorissen, *Bouwstenen voor de geschiedenis van de parochie Heide-Kapellenbos*; *Hier Dinaso!*, 15 september 1934; archief Luc Denys; Lieven Saerens, *Vreemdelingen in een wereldstad*; *Volksverwering*, 31 juli 1937; Sylvain Brachfeld, *Het grote Brabosh memorboek. Twee eeuwen Joodse aanwezigheid in Vlaanderen / Antwerpen*; Marleen Van Landeghem, *Het Joodse verleden van Kalmthout*. Bovenstaand artikel is een samenvatting uit een manuscript voor een boek over het Joodse oorlogsverleden van Heide en het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog in Kalmthout. Uitgeverijen vinden het commercieel niet interessant genoeg om te publiceren en de auteur krijgt ook van lokale instanties geen steun voor de uitgave van een boek.

MEDEBURGERS,

Het daadwerkelijk comiteit van het A. J. B. heeft be-loten een verhuuringsbureau in te richten ten einde de tank te vergemakkelijken der inwoners van Heide en omliggende welke een huis, villa of appartement wenschen te verhuren.

«Onze Heide» maakt al het noodige reklaam. Deze en alle briefwisseling is voor hare rekening. Het verhuren geschiedt zonder eenige kosten voor huurder noch verhuurder.

Bijgevolg verzoeken wij alle inwoners welke een huis, villa, kamer of appartement ('t zij gemeubeld of ongemeubeld) te verhuren hebben, dit met al de noodige inlichtingen op ons bureau aan te geven.

GANSCH KOSTELOOS zoekt «Onze Heide» voor U den nodigen huurder. In UW EIGEN belang, in 't belang der neringdoeners en villabewoners vragen wij U aan GEEN JODEN TE VERHUREN.

«Onze Heide» zal hare beste krachten inspannen en alle noodige aankondigingen in de dagbladen plaatsen opdat GEWENSCHTE BEZOEKERS opnieuw den weg naar onze gemeente zouden inslaan.

Uitbaters van pensioenhuizen en hotels kunnen zich insgelijks tot «Onze Heide» wenden, doch verbinden zich GEEN JODEN in pensioen te nemen noch slaapgelegenheid te verschaffen.

Een bijzondere toeristenkaart van Heide en omliggende zal in omloop worden gebracht.

Het verhuuringsbureau «Onze Heide» is gevestigd : Café «De Zwaan», Statiestraat, 66, te Heide. Telefoon: Kalmthout 241.

INWONERS, het Komiteit meent het goed met uwe belangen, 't zal voor U werken en strijden tot verdediging van uw bestaan, doch verleent ons uwen steun en... VERHUURT NIET AAN JODEN!

HET KOMITEIT.

N.B. — INWONERS luistert niet naar personen welke de PARTIJ DER JODEN kiezen en iedereen (?) alhier welkom heeten. Zij zoeken slechts twist en tweedracht onder de bevolking. Uit baatzucht negeren zij diegenen welke het goed meenen met UW ALGEMEEN BELANG.

